

Esimerkkejä ikäystävällisyyden arvioinnista ja edistämisestä

Jere Rajaniemi, Ikäinstituutti

Ikäystävälliset kaupunkiseudut -webinaari 22.5.2024

Esityksen sisältö

- 1) Ikäystävällisyyden arviointikäytännöt hyvinvointikertomuksissa
 - Ikäystävällisyyden laatuindikaattorit Suomessa -hanke
- 2) Ikäystävällisyyden edistäminen
 - Lähteitä toimintatapoihin
 - Ikäihmisten turvallisuuskävely

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Nykytilanteen kartoitus – Ikäystävällisyyden arviointimenetelmät

31.10.2023 | Tampereen yliopisto ja Ikäinstituutti

HANKE:

Ikäystävällisyyden laatuindikaattorit Suomessa – kuntien ja hyvinvointialueiden varautuminen väestön ikääntymiseen

Ikäystävällisyyden laatuindikaattorit Suomessa -hanke

- **Tarkastelun kohde:** ikäystävällisyyden ja ikääntymiseen varautumisen arviointimenetelmät kunnissa ja hyvinvointialueilla
 - **Aihealueita:** i) julkiset palvelut, ii) asuinympäristöjen ikäystävällisyys, iii) päätöksenteon ikäystävällisyys ja mahdollisuus osallistua, iv) kuntien ja hyvinvointialueiden yhdyspintatyö ikääntymiseen varautumisessa ja ikäystävällisyydessä.
- **Tiedon keruu:** dokumenttianalyysi (laajat hyvinvointikertomukset), kysely, haastattelut ja työpajat
- **Hankevuodet:** 1.3.2023–31.12.2025
- **Hanketoimijat:** Tampereen yliopisto & Ikäinstituutti
- **Rahoitus:** Valtioneuvoston kanslia (VN TEAS -rahoitus)

Ikäystävällisyyden laatuindikaattorit Suomessa -hanke

Hankkeen eteneminen

- Ikäystävällisyyden arviointimenetelmien kartoitus (2023)
<https://tietokayttoon.fi>
- Viestintä ja verkostoituminen (2023–)
- Kysely kuntiin, hyvinvointialueille ja vanhusneuvostoille (5/2024)

Tulevat kokonaisuudet

- Kyselyä täydentävät haastattelut
- Yhteiskehittämistyöpajat
- Jatkokehittämisehdotukset
- Loppuraportti (12/2025)

Kartoituksen tavoitteet

Analysoimme systemaattisesti laajoja hyvinvointikertomuksia ja täydensimme analyysia ikäpoliittisilla suunnitelmilla. Etsimme minkälaisia paikallisia ja alueellisia arviointimenetelmiä (mittarit, laatuindikaattorit, laatutasot ja toiminta-käytännöt) kunnissa ja hyvinvointialueilla on käytössä liittyen väestön ikääntymiseen varautumiseen ja ikäystävällisyyden edistämiseen.

Aineisto

Kuntien laajat hyvinvointikertomukset (n=54). Haettu Kuntaliiton (www.hyvinvointikertomus.fi) ja kuntien verkkosivuilta huhti–kesäkuussa 2023.

Kertomukset käsittelivät pääosin valtuustokautta 2017–2021.

- **22 isoa kuntaa** (yli 40 000 asukasta)
- **18 keskikoista kuntaa**
(40 000 – 6 0000 asukasta)
- **14 pientä kuntaa** (alle 6 000 asukasta)

Lisäksi tarkasteltiin kuntien (n=141) ja hyvinvointialueiden (n=10) ikääntymispoliittisia suunnitelmia ja hyvinvointialueiden laajoja hyvinvointikertomuksia (n=9).

Käsitteiden määrittely

IKÄYSTÄVÄLLISYYDELLÄ

viittamme kuntaan ja asuinympäristöön, joka **huomioi iäkkäiden asukkaiden tarpeet ja voimavarat sekä tukee heidän aktiivisuuttaan, osallisuuttaan, hyvinvointiaan ja turvallisuuttaan**. Ikäystävällisessä ympäristössä hyvinvointia turvaavia palveluja on riittävästi ja ne ovat helposti saavutettavissa.

Asuinalueet ja -rakennukset on suunniteltu kaikille sopiviksi, ja iäkkäille soveltuvia asumisratkaisuja on tarjolla. Asuinympäristö on helposti hahmotettava ja esteetön. Kulkuväylillä ja liikenneratkaisuissa on otettu huomioon toiminta- ja liikkumiskyvyltään heikentyneet asukkaat. Kaikilla on mahdollisuus osallistua oman asuinympäristönsä ja sen palvelujen kehittämiseen.

Huomioita hyvinvointikertomuksista

- Indikaattoreita hyödynnetään laajasti, mutta ne ovat usein irrallisia tavoitteista ja toimenpiteistä.
- Tavoitteiden, tehtyjen toimenpiteiden ja indikaattorien välisiä vaikutusketjuja analysoidaan vähän.
- Indikaattoreille asetetaan harvoin tavoitetasoja.
- Kunnissa alueellinen tarkastelu on vähäistä.
- Iäkkäisiin liittyvät indikaattorit ovat sosiaali- ja terveystalvvelukeskeisiä.
- Indikaattoreita, jotka kuvaisivat kokonaisvaltaisemmin iäkkäiden elämää kuten heidän voimavarojaan, arjen sujuvuutta, hyvinvointia vahvistavia tekijöitä, asuinympäristöä ja yhteisöllisyyttä oli vähän esillä.

Johtopäätökset

Ikäystävällisyys ja varautuminen ovat laajoja ja kokonaisvaltaisia käsitteitä, jotka eivät rajaudu vain iäkkäille tarjottaviin palveluihin. Niihin liittyvistä indikaattoreista, mittareista ja arviointimenetelmistä sai parhaan kuvan hyvinvointikertomuksista, joiden näkökulma hyvinvointiin oli laaja ja eri hallinnonaloja yhdistävä.

Hyvinvointikertomukset ovat toteutukseltaan ja rakenteeltaan vaihtelevia, mutta sähköisen hyvinvointikertomuksen ja TEAviisarin käyttö toivat niihin yhdenmukaisuutta.

Jatkossa myös vähimmäisindikaattorien ja HYTE-kertoimen (kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtionosuuden lisäosakannustin) käyttö yhdenmukaistavat kertomusten toteutusta.

Johtopäätökset

lääkkeitä koskevia indikaattoreita ja mittareita käytettiin kertomuksissa kolmitasoisesti:

- 1.** Väestöryhmän hyvinvoinnin tila ja sen muutos (kaikki kunnat)
- 2.** Terveysten ja hyvinvoinnin edistämisen hallinnolliset rakenteet ja prosessit TEAviisarissa (vajaa puolet kunnista)
- 3.** Hyvinvointisuunnitelman tavoitteiden mukaisten toimenpiteiden systemaattinen arviointi (noin neljännes kunnista)

Syvennämme ymmärrystämme aiheesta vuoden 2024 aikana kyselyjen ja haastattelujen avulla.

Esimerkkejä iäkkäitä koskevista indikaattoreista

Väestön ikääntyminen

lääkäiden osuus väestöstä (65+/75+/85+), väestöennuste (65+/75+), kuolleisuus (65+), keskimääräinen eläkkeelle siirtymisikä

Asuminen ja elinolot

Kotona asuvat (75+), yksin asuvat (75+), yhden hengen asuntokunnat (75 +), eläkkeensaajien asumistukea saaneet (% asuntokunnista), toimeentulotukea saaneet (65+)

Terveys ja toimintakyky

Terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi kokevien osuus (65+/75+), muistisairauteen sairastuneet (75+), muistinsa huonoksi kokevien osuus (75+), dementiaindeksi, itsestä huolehtimisessa vähintään suuria vaikeuksia kokevien osuus (75+), 500 metrin matkan kävelemisessä suuria vaikeuksia kokeneiden osuus (65+/75+)

Elämänlaatu

Koettu hyvinvointi/elämänlaatu (65+), itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus (65+/75+), psyykkisesti merkittävästi kuormittuneiden osuus (65+/75+)

Tapaturmat

Lonkkamurtumat (65+), vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalassa hoidetut (65+), yli 65-vuotiaiden palokuolemat

Elintavat

Alkoholia liikaa käyttävien osuus (65+), kehon painoindeksi (65 +), vapaa-ajan liikuntaa harrastamattomien osuus (65+/75+), liikunta-aktiivisuus (65+)

Osallisuus

Aktiivisesti järjestötoimintaan osallistuminen (65+, 75+)

Sosiaali- ja terveystalvelujen saaminen

Perusterveydenhuollon avohoidon lääkärikäynnit (65+/1000 vastaavan ikäistä), säännöllisen kotihoidon piirissä olevista asiakkaat (75+), ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen asiakkaat (75+), vanhainkodeissa tai pitkäaikaisessa laitoshoidossa terveyskeskuksissa olevat asiakkaat (75+), kaatumisiin ja putoamisiin liittyvät hoitajaksot (65+), liikuntaryhmät (75+)

Tuet ja avustukset

Omaishoidon tuen 75 vuotta täyttäneet hoidettavat vuoden aikana, eläkkeensaajien asumistukea saaneet (% asuntokunnista), toimeentulotukea saaneet (65+), erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutetut (65 +, % vastaavan ikäisestä väestöstä), Kansaneläkettä saaneiden osuus (65+), keskieläke

Muuta

Toteutetut yksilölliset kaatumisen ehkäisyn toimenpiteet suhteessa suuressa kaatumisvaarassa olevien asukkaiden määrään alueella (kunnan tilastot)

Ikäystävällisyyden edistäminen

Esimerkkejä ikäystävällisyyden ja ikäturvallisuuden edistämisestä kunnissa ja kaupungeissa

- Rajaniemi J & Rappe E (2020)
Ikäystävällisyyden edistäminen asuinalueilla ja taajamissa.
Ympäristöministeriön julkaisuja 2020:2.
Helsinki: Ympäristöministeriö.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162050/YM_2020_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Rajaniemi J & Rappe E (2022)
Ikäturvallinen asuinalue. Opas. Helsinki:
Ikäinstituutti & Ympäristöministeriö.
https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2022/01/ikaturvallinen_asuinalue_2022_interactive-FINAL.pdf
- Eduskunnan IKÄ-verkoston tietopaketti 1/2020 (Ikäinstituutti)
https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2020/02/IK%C3%84-verkoston-tietopaketti_1_2020_Ikaystavallinen-asuinymparisto.pdf

Iäkkäiden turvallisuuskävely

- ❑ Miten iäkkäät ja muistisairaamat ihmiset voivat itse osallistua asuinalueidensa kehittämiseen
- Iäkkäiden turvallisuuskävelyn tarkistuslista + ohjeistus (Ikääntyneiden turvallisuus asuinalueilla -työryhmä, kevät 2023)
- Testattu kahdella Helsingin asuinalueella (Helsingin Muistiyhdistys, kesä 2023)

Asuinympäristön turvallisuuskävelyn **TARKISTUSLISTA**

<https://www.ikainstituutti.fi/tuote/asuinympariston-turvallisuuskavelyn-tarkistuslista/>

Kiitos!

Ikäinstituutti

ikainstituutti.fi

@ikainstituutti